

OSTANKI SREDNJEVEŠKEGA OBLAČILA NA FREISINŠKEM OTOKU PRI DOBRAVI

Uvod

V okviru sistematskega odkrivanja Otoka pri Dobravi — freisinškega Gutenwertha — v zadnjih dveh letih izkopavajo gutenverško grobišče. Večje število grobov je ohranjenih na prostoru, kjer so kasneje postavili gotsko in potem baročno cerkev sv. Miklavža.

Za objavo v Loških razgledih smo izbrali skeletni grob 4, ki je bil izkopen leta 1975, z izredno bogatim inventarjem, ki nam dovoljuje rekonstrukcijo oblačila, za katerega menimo, da predstavlja sestavni del duhovniških paramentov. Zaradi starosti in tipologije najdbe dobivamo popolnoma nov vpogled v odnos, ki je vladal v Sloveniji med freisinško posestjo in cerkveno upravnim središčem v Ogleju.

Opis groba

V grobni jami je ležalo okostje odrasle moške osebe v globini 120 cm. Grob leži v osi cerkvene ladje 2,10 do 2,30 m od južne cerkvene stene, grobna jama je usmerjena na V-Z.

Okostje leži na hrbtu s stegnjenimi nogami. Stopali sta obrnjena proti severni steni grobne jame tako, da sta calcaneusa na zunanji strani stopala. Roki sta položeni v hipogastrično lego prek spodnjega dela prsnega koša. Desna roka je nad levo roko. Lobanja brez mandibule je zvrnjena na zahodni strani grobne jame tako, da je odprtina za hrbtenico zgoraj. Mandibula leži »in situ«. Medenica je nekoliko poškodovana, prav tako prsni koš in hrbtenica.

Mere skeleta: dolžina 185 cm, akronion 42 cm, ilion 40 cm, femur 42 cm, tibia 34 cm, humerus 31 cm, ulna 24 cm.

Profili grobne jame

Stratigrafija plasti v grobni jami je neprekinjena.

Severni profil

1. zid iz večjih lomljencev vezan z rumenkasto malto,
2. sivkasto peščena podlaga za zid,
3. plast žganine.

4. temnosiva glina, rahlo pomešana s peskom,
5. rumeno rjava glina, pomešana s temnejšo rjavo glino,
6. rjavo siva glina, pomešana z drobnimi lomljenci velikosti do 2×3 cm,
7. rumeno rjava glina.

Južni profil

1. zid iz večjih lomljencev, vezan z rumenkasto malto,
2. temno siva ilovica pomešana s temno rjavim subhumusom,
3. plast žganine,
4. rumeno rjava ilovica,
5. temno siva ilovica,
6. rjava ilovica.

Zahodni profil

1. zid iz večjih lomljencev, vezan z rumenkasto malto,
2. rjavo siva ilovica, pomešana z drobnimi lomljenci,
3. rumeno rjava ilovica.

Vzhodni profil

1. kamni zidu, vezanega z rumenkasto malto,
2. rumeno siva ilovica,
3. siva ilovica,
4. plast žganine,
5. rjavkasta ilovica, mešana z drobnimi lomljenci,
6. rjavo siva ilovica,
7. siva ilovica.

Najdbe v grobu

V grobu so bile številne ostaline. Ob robu obeh strani prsnega koša v širini 10 do 20 cm so ležale številne srebrne prepletene niti, ki so segale od obeh clavikul pa do pasa. Srebrni trakovi na obeh straneh prsnega koša kažejo tendenco širjenja proti obema zapestjema rok, ki sta ležali v hipogastrični legi. V spodnjem delu prsnega koša so ležali 4 bronasti obročki in še eden na osrednjem delu prsnega koša. Tu sta bila tudi železna sponka v obliki črke omega in železen obroček. Detajlno so posamezni deli srebrnega prepleta opisani kot vzorci 6 do 10.

Pod prsnim košem so bili krzneni trakovi. Obravnavali smo jih kot vzorec 11. Na vzorcih 1 do 5 pa smo obravnavali nekatere slabo ohranjene najdbe, ki se ne dajo fotografsko ali risarsko upodobiti, so pa izredno pomembni kot gradivo, ki nam govori o materialih tega časa, ki so jih uporabljali za izdelavo osebne opreme.

Vzorci oblačila

Vzorec 1

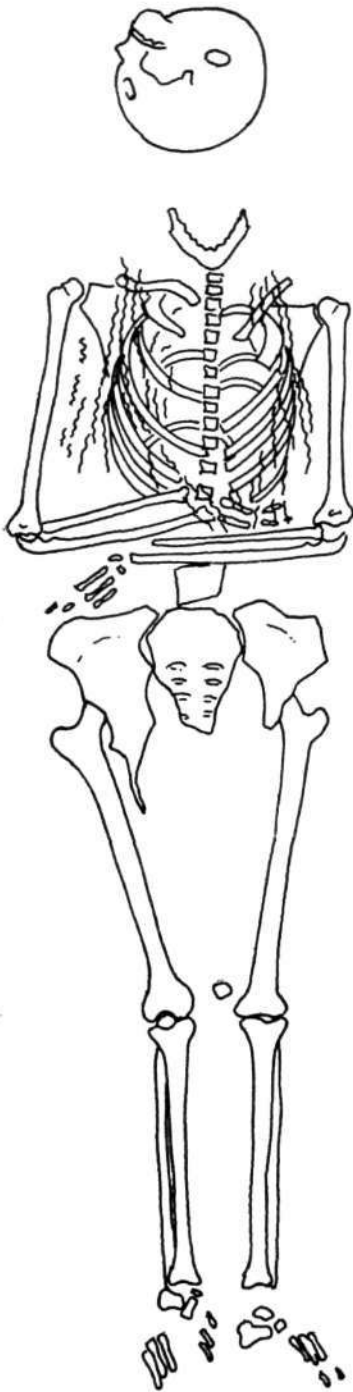
Fragment tekstila nepravilne oblike, velikosti 10×5 mm iz tankih niti lana ali manj verjetno konoplje. Tkano v lanenem vezu.

Vzorec 2

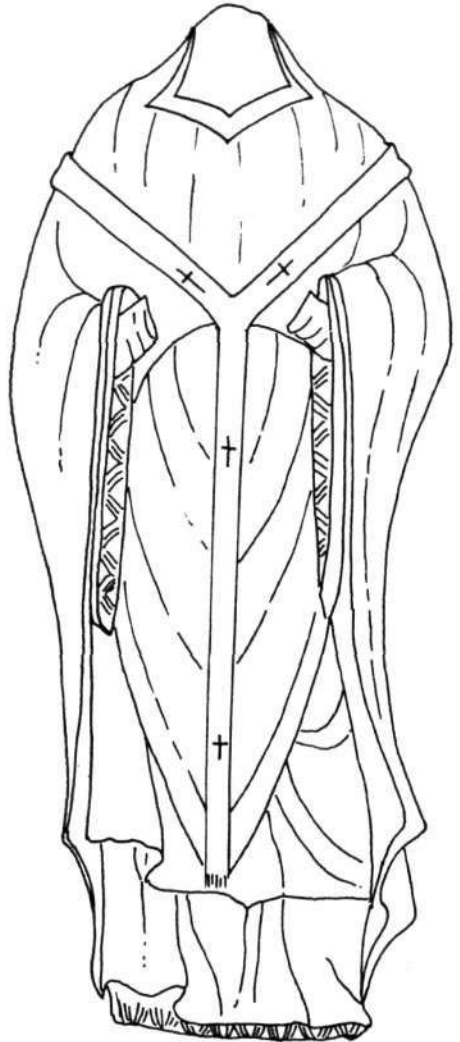
Šop dlak — kocin, rjavih ali črnih, zelo gostih ter dolgih do 15 mm. Razen debelejših so tudi tanjše niti. Najbrž deli kozuhovine.

Vzorec 3

Fragment živalske kože, pokrite z gosto ravno, debelo, rjavo kocinasto dlako. Druga stran fragmenta kaže notranjo strukturo kože, pri kateri se ločita dve plasti.

Otok pri Dobravi: Risba skeleta št. 4

Oblačilo oglejskega duhovnika iz 10–11. stoletja

Vzorec 4

Kos srebrnega prepleta, ki leži na finem platnenem vezu iz lanenih ali konopljenih niti.

Vzorec 5

Bronast obroček s premerom 10 mm, s pravokotnim prerezom $1,0 \times 0,7$ mm. Površina je močno patinirana, mestoma na površini kristali apnenca.

Vzorec 6

Srebrn preplet, prilepljen na ploščico 40×4 cm. Na ploščici je razen prepleta še 5 bronastih obročkov (enaki kot vzorec 5), 2 železni sponki ter dva ostanka tkanine in usnja, ki sta povezana s srebrnim prepletom in bronastim obročkom. Dva vzporedna trakova prepleta sta dolga 33 cm. Omenjenih 5 obročkov pa si sledi v razdalji okoli 1 cm, na desnem delu ploščice. Kaže, da so bili obročki pod obema prepletoma, vmes pa je bila podloga iz tkanine in usnja. Ne moremo trditi, da bi bili obročki in trakovi med seboj povezani. Oba trakova pletenine sta potekala vzporedno na razdalji 3 mm. Oba trakova pokrivata po širini 20 mm širok pas. Trakova sta bila pritrjena na tekstilno osnovo.

Analiza vzorca 6 kaže, da sta za osnovo dekorativne obrobe oblačila bila dva vzporedna trakova iz 8 srebrnih spiralno zvitih niti, ki so med seboj prepletene. Ta trak je ležal na zgornji strani prsnega koša in je verjetno predstavljal dekorativni element ali dodatek k obrobi prsnega dela oblačila.

6/1.) 4-kratni srebrni preplet iz 4 dvotračnih spiralnih niti. Dve dvotračni spiralni niti tvorita osmico, ki se izteka v dolžini 10 mm in širini 4 mm, polovica je dolga 5 mm. Oblika obeh delov je eliptična. Drugi dve dvotračni spiralni niti pa potekata diagonalno skozi obe polovici osmice izmenoma zgoraj in spodaj. Po tem sistemu prepleta so izdelane dolge niti. Praviloma potekata dva prepleta vzporedno na širini do 8 mm. Premer spiralne žice je okoli 0,3 mm, širina traka, iz katerega je spirala uvita, je okoli 0,6 mm. Debelina srebrnega traka je okoli 0,2 mm. Površina srebrnih spiral je mestoma oksidirana ali pa prevlečena z nekim organskim mazilom, pod katerim je neoksidirana srebrna površina. Mogoče gre za ostanek usnja ali kože. Na opazovani površini prepleta ugotavljamo eno belo in eno modro tekstilno nit, ki izhaja iz spirale.

6/2.) Dvojnih srebrnih trakov imamo v skupni dolžini 121 cm. Po vsej dolžini trakov opažamo sledove niti. Vse niti niso enake in nekatere verjetno niso tekstilne, verjetno gre za dlake.

6/3.) Obroček in pleteninasti trak na neki osnovi. Od 6–7 cm hrbtne strani vzorca je bronast obroček (enak kot vzorec 5), ki je s svojo levo polovico prost. Desno stran pa pokrivajo ostanki kožuhovine in notranja stran kože, medtem ko je obroček v dlakah, ki so dolge temno rjave in goste. Obroček je ležal na kosmati strani krzna, nato sledi srebrn preplet. Stratigrafija vzorca: krzno, obroček, srebrn preplet.

6/4.) Od 8–10 cm ugotavljamo, da na hrbtni strani skozi spiralno navito srebrno žico teče okrogla debela zvita nit, ki jo sestavlja veliko drobnih vlaken, kar bi zaradi strukture govorilo za konopljo. Srebrn preplet leži na ostankih tekstila tkanega v platnenem vezu. Pod plastjo tkanine je bronast obroček. Stratigrafija vzorca: srebrn preplet, tkanina, obroček.

6/5.) Lice vzorca 6 od 6–7 cm. Zaporedje materialov: koža, bronast obroček; preplet je tu verjetno v sekundarnem položaju.

6/6.) Lice vzorca 6 od 6–8 cm. Zaporedje materialov: obroček, krznena podloga, tkanina, dva srebrna trakova. Obroček leži na krznu z gostimi temno rjavimi dlakami, nato tekstil z gostim platnenim vezom in dva srebrna trakova prepleta.

6/7.) Železna sponka v obliki črke omega iz železne žice. Velikost 13×12 mm, pri zanki pa 10 mm. Površino pokriva debela plast rje, na površini so ostanki niti.

6/8.) Med 4–5 cm vzorčne ploščice leži železen obroček okrogle oblike, s premerom okoli 9 mm in debelino žice do 2 mm. Na eni strani obročka je ovalna razširitev, ki meri 6 mm. Prekrit je z debelo plastjo rje. Na površini so ostanki niti.

Vzorec 7

Na 40×4 cm veliki ploščici je 39 cm dolg srebrn preplet, kot smo opisali pri vzorcu 4, ki je sestavljen iz dveh vzporednih tekočih prepletenih trakov, ki pokrivajo pas 12 mm, med njima je 3 mm razdalje. Oba trakova sta dobro ohranjena, mestoma sta razcefrana.

Vzorec 8

Na 22×4 cm veliki ploščici sta dva vzporedna srebrna prepletena trakova dolga 30 cm. Na desni strani ploščice sta oba trakova ovita. Zelo dobro sta ohranjena, le mestoma sta razcefrana in poškodovana, posebno na desnem robu ploščice.

Vzorec 9

Na 22×4 cm široki ploščici sta 23 cm dolga srebrna pleteninasta trakova, dobro ohranjena in le mestoma poškodovana. Trakova sta vzporedna. Pletenina enaka kot pri vzorcu 4. Površina je zelo čista in le mestoma patinirana.

Vzorec 10

Na 15×4 cm široki ploščici je ohranjen 10 cm dolg srebrn pleteninast trak. Površina je skoraj popolnoma čista. Trak je dobro ohranjen in poškodovan le na levi strani.

Na vzorcih 7, 8, 9 in 10 nismo opazili vrvice — vodila skozi srebrno spiralo.

Vzorec 11

Pod skeletom, kot sestavni del hrbtnega dela obravnavanega oblačila, so ohranjene naslednje ostaline:

Pod kostmi prsnega koša so ležali usnjeni ali krzneni trakovi razporejeni v obliki kroja hrbtnega dela nekega oblačila. Ločimo pet trakov. Trakovi so prilepljeni na ploščici 40×30 cm.

En trak poteka kot simetrala in ga zgoraj dopolnjuje horizontala. Oba trakova tvorita črko T. Na obeh straneh simetrale sta dva trakova, ki sta zgoraj ravna in vzporedna, v spodnjem delu pa zavijata proti spodnjemu delu simetrale. Oštevilčili smo jih od leve proti desni. Levi trak: 1, horizontala: 2, simetrala: 3, desni trak: 5, in njen odcep: 4.

Trak 1

Ravni del traka je dolg 9 cm, spodnji usločeni del pa 19 cm, širok 13 mm. Po vsej dolžini gornjega ravnega dela traku sledimo dvotračno srebrno pletenino in enako, ki se podaljšuje v odcep od glavnega traka na 10 cm. Na zgornjem delu ležita oba vzporedna trakova na neki osnovi, v kateri ugotavljamo več tekstilnih niti in dlak ter neke nedoločljive kristale. Pri odcepu se pojavi strnjena dlakasta osnova — krzno. Pleteninasti trakovi ležijo na krzneni osnovi. Krznena osnova se nadaljuje po vsej površini traku. Trakova sta na zgornjem delu osnove skoraj neoksidirana, v spodnjem pa sta zelo potemnela in se izgubljata v debeli plasti kožuhovine. Prisotnost pleteninastih trakov v spodnjem delu smo lahko opazovali le mestoma.

Trak 2

Trak je horizontala na simetralo traka 3, dolga 28 cm, na osrednjem delu rahlo usločen. Širok je 15 mm. Na neki temni osnovi, ki je lahko usnje ali kožuhovina, sta dva srebrna prepleta, ki sta zelo slabo ohranjena in v nepravilni legi. Na 3 cm od stičišča trakov 2 in 3 so na horizontali šopi dlak in ne sledimo več srebrnega prepleta. Na desni polovici horizontale je neka temno rjava snov, kristali, dlake in niti. Trak 2 je verjetno iz horizontale. Srebrna pletenina je le na levi polovici traku.

Kot je videti na desni polovici traku, srebrn trak tu sovпада z delom desne polovice usnjenega traku 2. Srebrno pletenino na desni strani traka 2 bi morali povezovati z nekim drugim delom ali kosom oblačila in ne z vzorcem 11.

Krznjeni našivki vrhnjega oblačila v grobu št. 4 pod hrbtnim delom skeleta

Trak 3

Simetrala poteka ravno in je dolga 22 cm ter široka 15 mm. Osrednji trak leži z zgornjim delom deloma čez trak 2. Po vsej dolžini traku 2 so kosi srebrnega prepleta, ki pa niso med seboj povezani. Tudi v začetku spodnjega dela traka 3 najdemo sledove prepleta. Skoraj zanesljivo bi lahko trdili, da trak 3 ni bil okrašen s srebrnim prepletom.

Trak 4

Je usločen trak na desni strani vzorčne površine, dolg 25 cm, širok okoli 15 mm. Površino pokriva dvotračni srebrn preplet na neki temni osnovi. Najbrž gre za kožuhovino, kot kažejo ostanki na spodnjem delu traku 4. Zgornji del traka je zvit proti notranji strani vzorčne površine. Na 10 cm od začetka traka se odcepi do 15 mm širok krznen trak 5.

Interpretacija ostalin na vzorcu 11

Na zgornjem delu traka 1 do njegovega odcepa, na traku 2 in po vsej površini traka 4 smo ugotovili dva pasova pletenine, ki leži na neki osnovi, ki je bila lahko usnjena ali zaradi analogije trakov 1, 3 in 4 lahko tudi krznena. Trakove 1—5 povezujemo v neko nedeljivo celoto s tem, da spodnji del traka 1, 3 in 4 opredeljujemo kot neokrašene krznene, zgornji del traka 1, 2 in 4 pa kot okrašene.

Posebno važno je opazovaje trakov 4 in 5, kjer je vidno, da je zgornji del traka prelomljen in leži na osrednjem delu vzorca 11.

Preden pridemo do rekonstrukcije vzorca 11, je poudariti, da je opazovani del notranja stran vzorca, na katerem so ležale kosti hrbtnega dela prsnega koša. Iz teh ugotovitev izhaja naslednja plastovitost: na zgornjem delu traka 1, na traku 2 in 4 sledi srebrnemu prepletu kožuhovinasta podloga, na spodnjem delu traka 1, na traku 3 in 5 pa ugotavljamo le eno plast usnja ali kožuhovine.

Analiza ostalin

Vzorci 1—10 smo analizirali glede na material in na odnos do morebitnih delov oblačil. Srebrna pletenina se širi v grobu na obeh straneh prsnega koša in ne prekorači obeh humerusov in prehaja preko obeh clavicul na prostor pod obe scapuli. Trakovi na levi in desni strani prsnega koša potekajo po dva in dva vzporedno tako, da imamo vtis, kot bi obrobjali tekstilni trak. Trakovi, ki prihajajo pod claviculo, se nadaljujejo v ostankih srebrne pletenine na zahodni strani kožuhovinastega traka 2. Kot kažejo ostanki nad desno claviculo, sta trakova na obeh straneh prsnega koša povezana v celoto. S tem pa postane odsotnost srebrne pletenine na osrednjem delu leve strani traku 2 razumljiva. Dvojni štiripasni trakovi pletenine na obeh straneh prsnega koša se združujejo in potekajo čez dolge kosti obeh rok, ki sta v hipogastrični legi. Tudi ta ugotovitev govori, da so srebrni trakovi obrobjali nek trakasti del oblačila ali cerkvenega paramenta. Kot sestavne dele tega oblačila opredeljujemo vzorce 6—10.

Sestavne dele srebrne pletenine na levi strani prsnega koša sestavljajo vzorci 6 in 9 na desni strani in 7, 8, 10 na osrednjem delu prsi ter vzorca 5 in 6.

Posebno vlogo je imelo šest bronastih obročkov in dve železni sponki, ki sta ležali v spodnjem delu prsnega koša. Čeprav so bili trije obročki skupaj s srebrno pletenino, jih opredeljujemo kot sponke nekega platnenga oblačila, ki se je zapenjalo na prsnem delu. Za platneno oblačilo govori razen razporeditve obročkov tudi vzorec platnene podloge, ki smo ga obravnavali kot vzorec 6/3 in 5. To platneno oblačilo se je lahko nadaljevalo tudi v spodnjem delu telesa.

Ta analiza nas je pripeljala tudi k tezi o treh različnih kosih oblačila, ki jih je imel pokojnik v grobu 4:

1. oblačilo z usnjenimi trakovi na hrbtu ter s kožuhovino obrobljenimi rameni, po katerih je bil srebrn prepleten trak. Oblačilo je lahko bilo z rokavi ali brez njih. Glede na to, da je dlakasti del oblačila obrnjen navzgor, bi lahko sklepali, da je bilo položeno v grob in da pokojnik vanj ni bil oblečen.

2. Platneno oblačilo s sponkami na sprednji strani, ki je bilo kratko ali dolgo.

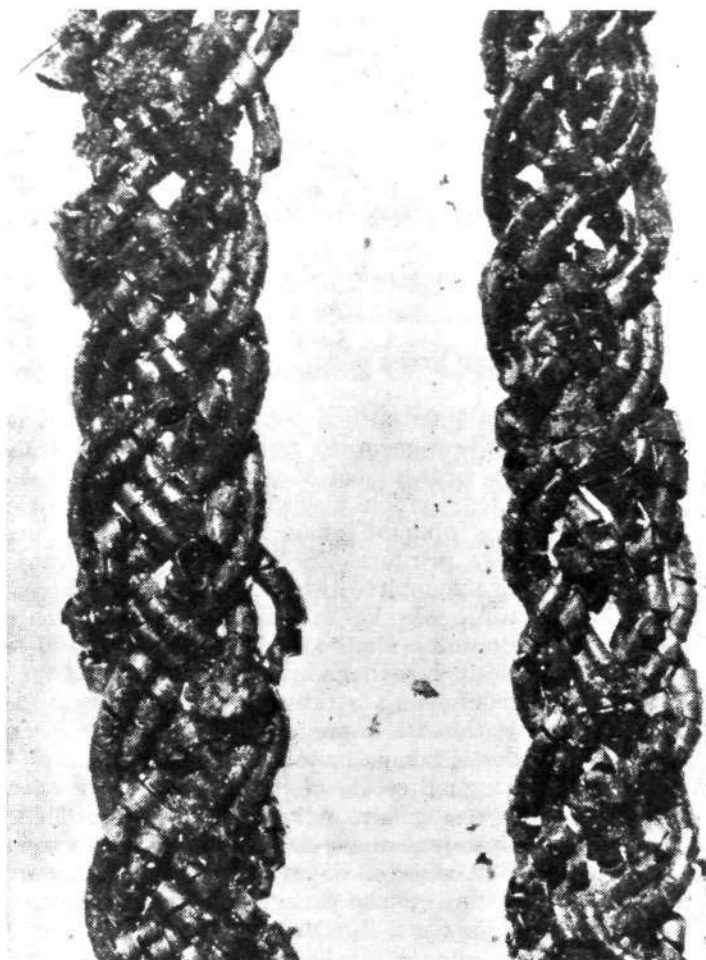
3. Okrasni trak, ki je bil ob robovih okrašen s srebrnim prepletenim trakom, širokim do 10 cm, ki je potekal za vratom ob robu prsi in se je zverženo zaključeval ob kosteh roke.

Brez dvoma predstavljata oblačila 1 in 3 nek oblačilni komplet.

H kronologiji groba 4

Za kronološko opredeljevanje groba 4 skoraj v popolnosti odpove običajna arheološka metoda. Grob je bogat z inventarjem, ki nima značilnosti običajnega arheološkega gradiva, ki smo ga sicer vajeni v grobovih zgodnjega in visokega srednjega veka. Najdbe iz tega groba predstavljajo sestavne dele najmanj treh kosov oblačil, za katere nimamo analogij v Sloveniji in na širšem prostoru jugovzhodnega alpskega prostora. Za časovno opredeljevanje teh oblačil bi morali zbrati vse možne upodobitve in ostanke oblačil iz konca zgodnjega srednjega in visokega srednjega veka in najbrž tudi iz obdobja romanike. To delo pa bi predstavljalo obsežno študijo, ki bi jo lahko opravil le umetnostni zgodovinar. Zato se bomo lotili časovnega opredeljevanja teh ostankov oblačil po metodi časovnega opredeljevanja stratigrafije in pa s podrobnejšo analizo srebrnega prepleta, ki je tipološko opredeljiv. Uvodoma moramo poudariti, da so grobovi, ki smo jih doslej izkopali znotraj temeljev Miklavževe cerkve, le sestavni del grobišča iz gutenverškega obdobja, to je iz časa, preden je na tem mestu bila postavljena gotska pokopališka cerkev. Glede na datiranje ostankov fresk, ki so ohranjene na levi strani glavnega vhoda in jih je I. Komelj postavil v začetek 15. stoletja, domnevamo, da je cerkvena stavba stala že v 14. stoletju. Proti gradnji gotske cerkve na Otoku v 15. stoletju govori gospodarski padec, ki ga je čutili na Otoku že v drugi polovici 14. stoletja.¹ Zato dopuščamo možnost, da je gotska pokopališka cerkev na Otoku bila postavljena že v prvi polovici 14. stoletja.² Pred ta čas pa sodijo odkriti grobovi.

Ker je naselje na Otoku nastalo že v drugi polovici 10. stoletja,³ je teoretično možno, da je začetke grobišča znotraj Miklavževe cerkve treba za sedaj postaviti v ta čas. Do sedaj smo ugotovili, da gre za pokopališče v vrstah, ki potekajo vzporedno in so usmerjene S—J, posamezni grobovi pa V—Z. Vsi pokopi, ki smo jih dobili cele v grobni jami, pa predstavljajo le zadnji naknadni pokop v staro grobno jamo, ki je bila že večkrat uporabljena. To govori o dolgi uporabi pokopališča in istih grobnih jam. Edino izjemo predstavlja grob 4. Pred pokopom skeleta 4 in po njem ta jama ni bila uporabljena. Iz tega sklepamo, da sodi grob 4 med najstarejše in najpomembnejše pokope na Otoku. Grob je v osi današnje gotske cerkve. Ni dvoma, da je bil grob zunaj označen, o čemer priča obzidanost gornjega roba grobne jame. Označeni so bili tudi ostali pokopi, sicer ne bi prišlo do pokopov v isto grobno jamo. Zunanje znamenje je bila grobna gomila, verjetno križ ali tudi kamnit nagrobnik. Deli enega kamnitega nagrobnika so vgrajeni v stopnico, ki loči

Stirikratni preplet
iz srebrnih uvitih ni-
ti (12-krat povečano)

današnje ladje od prezbiterija. Teoretično bi lahko ta nagrobnik prisodili grobu 4. V okroglem medaljonu na zgornjem delu kamna je upodobljen plastičen križ z razširjenimi kraki, ki ga po analogiji s kamni iz Beljaka postavimo v čas 11. ali 12. stoletja.⁴ Lahko bi bil tudi starejši. Kot neposreden prispevek k dataciji groba 4 bi lahko bil srebrn preplet, ki smo ga opisali kot vzorce 6—10 in pri rekonstrukciji oblačila.

Ta okras opredeljujemo kot preplet zaporedja premaknjenih dvojnih dvotračnih osmic iz tordiranih srebrnih niti. Uvodoma je treba ugotoviti, da ta po svojem izvoru nima nič skupnega s tehnologijo nastajanja vrvi ali vrvičastih prepletov. Edini element, ki rahlo opozarja na tehniko pletenja vrvičastih niti, je tordirana srebrna nit, ki smo jo označili kot osnovo za obravnavani preplet. Analogije za dekorativno osnovo in tehnologijo strukture tega prepleta najdemo samo na miniaturah in kamnih, ki so okrašeni z dekorativnim elementom pletenine. Popolne analogije za tovrstno izpeljavo dekorativne pletenine najdemo že zelo zgodaj, tako npr. na listu iz rokopisa o ljudskih

pravica, ki je nastal v času med 817—823. Na njem je upodobljen Karel Veliki z ženo, med dvema obokoma na dveh stebrih. Tako je nastala majuskula M, okrašena s popolnoma analognim osmičastim prepletom, kot smo ga našli v grobu 4.⁵

Med osmičastimi prepleti, ki jih je Küppers zbral s prostora Koroške, Italije, Istre, Dalmacije in jih deli v šest tipov, lahko dva med njimi primerjamo z obravnavanim dvojnimi osmičastim prepletom. Kaže, da vsi prepleti, ki jih obravnava Küppers, ne presegajo časovnega okvira 11. stoletja.⁶ Soroden je tudi ornament na križu iz Bregenza, ki je datiran v 9. stoletje.⁷ V nekoliko spremenjeni obliki se pojavlja pleteninasti ornament s premaknjeno osmico v obdobju romanike, vendar je izvedba bolj strnjena in risba eksaktnjša. Primere poznamo z risbe pletenine na freski v samostanu v Nerezi⁸ iz 12. stoletja, ali npr. kot dekoracijo krstnega kamna iz cerkve v Fardiseyu iz 12. stoletja.⁹ Izredno lep primer dvojno osmičastega prepleta je na kamnu iz Hitterdala iz 12. stoletja.¹⁰

Že te maloštevilne analogije nam kažejo, da je poreklo dvojno osmičastega prepleta, kot ga poznamo na Otoku, iskati v 9. stoletju ter živi še v nekoliko spremenjeni obliki tudi še v obdobju romanike.

Čeprav je več činiteljev, ki govore, da sodi pokop 4 z Otoka v obdobje romanike ali pozne romanike, je ornamentika na oblačilu in s tem tudi oblačilo samo, zgodnjega porekla in sodi najkasneje v časovni okvir 11. stoletja.

Sklepna beseda

Da bi dojeli pomen najdbe v grobu 4, bi bilo verjetno nujno rekonstruirati obliko in določiti funkcijo teh oblačil. Na miniataturah ter na upodobitvah na kamnih iz časa od 9. do 12. stoletja imamo številne antropomorfne upodobitve, pri katerih je možno natančno razčleniti njihova oblačila. Tako so npr. v postkarolinškem Ekbertovem psalteriju iz Čedadu upodobljene duhovne in posvetne osebe z zelo podrobno ponazoritvijo njihovih oblačil. Pri duhovni gospodi razlikujemo dolgo platneno oblačilo z dolgimi rokavi, preko katerega je dolgo oblačilo z okrašenimi robovi. Na tem oblačilu je vrsta štole, ki je obrobljena in po površini okrašena s križi. Štola visi preko ramen, speta je s sponko na prsih in se v enem traku spušča proti kolenom.¹¹ Pri zgornjem oblačilu, ki ga nosi sv. Brunculus, so rokavi in ovratni izrez obrobljeni na notranji strani. Kljub številnim upodobitvam posvetnih oseb na miniataturah iz Furlanije iz časa 9.—12. stoletja, ne najdemo nobene prave podobnosti z elementi oblačil iz groba 4 na Otoku. Zato nas elementi ostankov oblačil z Otoka silijo ne samo v primerjavo, temveč v enačenje oblačil, ki jih vidimo upodobljene pri duhovnikih na furlanskih miniaturah le s to razliko, da je štoli podoben dekorativni trak imel pokojnik iz groba 4 preko spodnjega platnenega oblačila. Kolikor sprejmemo tezo o oblačilu, kot smo jih spoznali ob furlanskih miniataturah, potem postane tudi razumljiva funkcija železne sponke v obliki črke omega, ki je na prsih verjetno spenjala okrasni trak — štolo.

Ostaline in rekonstrukcijo oblačil iz groba 4 na Otoku ne moremo primerjati z oblačili poznega 12., 13. in 14. stoletja,¹³ ki so upodobljene na furlanskih miniaturah tega časa. Ker ni dvoma, da sta Oglej in Furlanija odločilno vplivala na našem prostoru na oblačenje duhovnih oseb, je primerjava opra-

vičena. Iz tega sledi sklep, da ostanke oblačila iz groba 4 postavljamo v časovni okvir visokega srednjega veka.

Zaradi metode bi morali primerjati rekonstrukcijo oblačila iz groba 4 tudi z upodobitvami oblačil na antropomorfnih podobah iz obdobja zgodnjega in visokega srednjega veka na drobnih predmetih in tudi na kamnih. Čeprav so antropomorfne upodobitve na drobnih predmetih, posebno na brošah, ketlaške kulture zelo številne,¹⁴ lahko sklepamo le na dolga platnena oblačila in ogrinjala brez možnosti za podrobno primerjavo z oblačili iz groba 4 na Otoku.

Skoraj isto, kar smo ugotovili na brošah karantansko ketlaškega kroga, velja tudi za številne antropomorfne upodobitve na kamnih, pri katerih lahko tudi govorimo le o dolgih platnenih oblačilih.¹⁵ Upodobitve oblačil na brošah in kamnih so praviloma shematične.

Vpogled v nošo tega časa bi morale nuditi predromanske in romanske freske, ki pa žal pri nas niso ohranjene. Primerjanje in iskanje analogij v Furlaniji opravičuje tudi primerjanje z antropomorfnimi upodobitvami s srednjeevropskega karolinškega otonskega prostora,¹⁶ s katerimi ugotavljamo določeno sorodnost, vendar pa ne analognost z otoškimi ostalinami, kakor smo lahko ugotovili za oblačila na miniaturah iz Furlanije.

Najbrž lahko brez velikega tveganja govorimo, da ostanki oblačil v grobu 4 predstavljajo sestavne dele zgodnje in visoko srednjeveškega ornata, ki je bil v uporabi na prostoru oglejskega patriarhata. Zaradi ostankov romanske in predromanske arhitekture v cerkvi dopuščamo možnost, da je osebnost s tem ornatom bila pokopana na tem mestu v času od druge polovice 10. do 12. stoletja. Teoretično je še najbolj sprejemljiva teza o pokopu v 11. stoletju.

Pri analizi groba 4 smo že ugotovili, da je to grob, ki je ostal nepoškodovan od začetka do konca trajanja grobišča na prostoru, ki je danes znotraj cerkvene ladje pokopališke cerkve na Otoku. Ker skoraj ni dvoma, da gre za duhovno osebo, je s tem tudi povezano vprašanje nastanka najstarejše cerkve na Otoku, njenega statusa, oziroma vprašanje, kdaj ta cerkev dobi svojega duhovnika, za kar bi lahko upravičeno opredelili pokojnika iz groba 4.

Glede na tipologijo oblačila je to vsekakor čas nastanka prafarnih cerkva v Sloveniji, ali pa čas nastanka prvih rednih far. Ta problem bomo posebej obravnavali pri zaključni študiji o Otoku. Ob grobu 4 se odpira tudi problematika odnosov med nastajajočo freisinško posestjo na Dolenjskem in cerkveno upravnim sistemom, ki ga postavlja oglejski patriarhat.

Najdbe iz groba 4 zaradi možnosti, da lahko sodijo na konec 10. ali začetek 11. stoletja, odpirajo tudi nove poglede na duhovno vsebino materialne kulture, ki nastaja v obdobju nastajajočega fevdalizma. Materialije iz groba 4 na Otoku nam vsiljujejo nove kriterije za opazovanje kulturnih in političnih dogajanj na prehodu iz zgodnjega v visoki srednji vek ter nam metodološko silijo povezovanje arheološke, umetnostnozgodovinske in zgodovinske metode za detajlnejši oris tega prehodnega obdobja.¹⁷

O p o m b e

1 V. Šribar, K problemu urbanistične zasnove Otoka pri Dobravi — freisinškega trga Gutenwerth, Loški razgledi 22 (1975), 24 ss. — 2 E. Cevc, Gotsko kiparstvo, Ars Sloveniae VII (1967), ss. — 3 V. Šribar, l. c. 43. — 4 Nagrobnik bomo objavili skupaj z ostalinami arhitektonskih elementov iz Miklavževe cerkve. — 5 G. A. Küppers-Sonenberg, Flechtwerk, Kontenband und Knotendrachen, Carinthia I (1968), 483, Abb. 5. — 6 l. c. 484, 485, Abb. 7. — 7 l. c. 505, Abb. 40. — 8 l. c. 490, Abb. 18. —

9 l. c. 525, Abb. 70. — 10 l. c. 530, Abb. 76. — 11. G. C. Menis, La miniatura in Friuli (1972), 43, 2/c. 17; 44, 2/c. 18; 45, 2/c. 30; 51. — 12. l. c. 51. — 13. l. c. 64 ss. — 14 V. Šri-bar - V. Stare, Karantansko ketlaški kulturni krog (1974), priloga tipološki pregled broš, skupina P. — 15 Petriccioli, Pojava romaničke skulpture u Dalmaciji (19.), 18 ss, T. III—T. XI. 16 Karl der Grosse, Aachen (1965), T. 32, T. 48—55. — 17 Vsa neobjavljena dokumentacija je na voljo v Narodnem muzeju v Ljubljani.

Zusammenfassung

RESTE MITTELALTERLICHER KLEIDUNG IM FREISINGER OTOK BEI DOBRAVA

Im Rahmen der systematischen Entschleierung Otoks bei Dobrava (des Freisinger Gutenwerth) wurde in den letzten zwei Jahren die Gutenwerther Begräbnisstätte ausgegraben. Im Gelände, auf dem später eine gotische und nachher barocke Kirche des hl. Nikolaus errichtet wurde, hat sich eine größere Anzahl von Gräbern erhalten.

Zur Veröffentlichung haben wir als Beispiel das Skelettgrab 4 herausgegriffen, das im Jahre 1975 ausgegraben wurde und ein außergewöhnlich reiches Inventar enthielt. Dieses erlaubt die Rekonstruktion einer Kleidung, von der wir annehmen, daß sie ein Bestandteil priesterlicher Paramente ist. Aufgrund ihres Alters und der Typologie gelangen wir zu einer ganz neuen Auffassung über die Beziehungen, welche in Slowenien zwischen dem Freisinger Besitz und dem Zentrum der kirchlichen Verwaltung in Aquileia bestanden.

Im Grabe des Toten befanden sich viele Reste. Am Rande beider Seiten des Brustkorbs lagen zahlreiche verflochtene silberne Fäden, die von beiden Schlüsselbeinen bis zum Gürtel reichten. Die silbernen Bänder zu beiden Seiten des Brustkorbs zeigten die Tendenz zur Ausbreitung gegen beide Handgelenke; die Hände hatten eine hypogastrische Lage. Im unteren Teile des Brustkorbs lagen 4 bronzene Reifchen und noch eines auf seinem mittleren Teile. Hier lag auch eine eiserne Spange in Form des Buchstaben Omega und ein eisernes Reifchen. Unter dem Brustkorb lagen Pelzbänder.

Die Analyse dieses Materials führt zur These von drei verschiedenen Kleidungsstücken, welche der Tote getragen hatte.

1. Das Kleidungsstück mit ledernen Bändern am Rücken und mit Pelzwerk umrundeten Schultern, durch das ein silbernes Band durchgewirkt war, konnte mit oder ohne Ärmeln gewesen sein. Daraus, daß der behaarte Teil der Kleidung aufwärts gewendet war, könnte man schließen, daß sie in das Grab gelegt wurde und daß der Tote nicht damit bekleidet war.

2. Das zweite Stück war ein leinenes Kleidungsstück mit Spangen auf der Vorderseite; es konnte kurz oder lang gewesen sein.

3. Das Schmuckband, das an beiden Rändern mit einem 10 cm breiten silberdurchwirkten Streifen geschmückt war, verlief um den Hals langsseits der Brust und endete verknüpft an den Handknochen.

Zweifelloso bilden die Stücke 1 und 3 ein Kleidungskomplet.

Vermutlich dürfte es nicht zu gewagt sein, wenn wir annehmen, daß die Reste aus dem Grabe 4 Bestandteile eines früh- und hochmittelalterlichen Ornaments sind, das im Gebiet des Patriarchats von Aquileia im Gebrauch war. Wegen der Reste der romanischen und vorromanischen Architektur in der Kirche räumen wir die Möglichkeit ein, daß die Person mit diesem Ornat an dieser Stelle während der Zeit von der zweiten Hälfte des 10. bis zum 12. Jh. begraben wurde. Theoretisch ist die These von der Beerdigung im 11. Jh. die annehmbarste.

Die Funde aus dem Grabe 4 eröffnen wegen der Möglichkeit, daß sie aus dem Ausgang des 10. oder dem Beginn des 11. Jh. stammen, auch neue Ansichten bezüglich des geistigen Inhalts der materiellen Kultur, die sich während der Zeit des entstehenden Feudalismus zu entwickeln begann. Die Materialien des Grabes 4 aus Otok zwingen uns neue Kriterien für die Betrachtung der kulturellen und politischen Ereignisse am Übergang vom frühen in das hote Mittelalter auf und drängen uns methodologisch zur Zusammenfassung der archäologischen, kunsthistorischen und historiographischen Methoden, um eine detailliertere Schilderung dieser Übergangszeit zu ermöglichen.